

Substance Abuse and Addictive Behaviour among People with Acquired Physical Disabilities

CÍSAŘOVÁ, I., SVĚCENÁ, K.

Charles University, First Faculty of Medicine, and General University Hospital in Prague, Department of Addictology, Czech Republic

Citation | CÍSAŘOVÁ, I., SVĚCENÁ, K. Užívání návykových látek a závislostní chování u osob se získaným tělesným postižením. *Adiktol. prevent. léčeb. praxi.* 2023; 6(1); 32–41; <https://doi.org/10.35198/APLP/2023-001-0003>.

Background | People with physical disabilities are often an overlooked population in addiction research, despite being susceptible to many risk factors that may play a role in the development of addiction-related problems. **Aim** | The aim was to map substance use and addictive behaviour in people with acquired physical disabilities. **Methods** | An online questionnaire survey was conducted among clients of organisations dedicated to helping people with physical disabilities. The questionnaires were also published on relevant websites and social networking groups. **Sample** | The study sample consists of 102 respondents aged over 18 with acquired physical disabilities, of which 51% are men. **Results** | According to the AUDIT, 88.2% of the respondents are abstinent or low-risk alcohol users. 31.4% of the respondents are current smokers; 43.8%

of them have no or very low dependence according to the FTND. The lifetime prevalence of cannabis use was 54.9%. 43.1% of the respondents spend four or more hours a day on the internet on weekdays, 35.3% at weekends. 29.4% of the respondents spend one and/or more hours a day playing games on weekdays, 28.4% at weekends. 46.1% of the respondents have played numerical lotteries and scratch cards at least once in their life in land-based establishments, 20.6% have played numerical lotteries online. According to the Lie/bet scale, 9.8% of the respondents were classified as at-risk in relation to gambling. **Conclusion** | The research provides new insights into addictological issues regarding people with acquired physical disabilities and highlights the inadequate availability of addiction care.

Keywords | Physical disability – Substance use – Addictive behaviour – Questionnaire study – Acquired disability

Submitted | 19 December 2022

Accepted | 22 March 2023

Grant affiliation | The article was written as part of Specific University Research, Grant No. 260500.

Corresponding author | Ivana Císařová, Uhelná Příbram 59, 582 45 Uhelná Příbram, Czech Republic

cisarovaiv@gmail.com

Užívání návykových látek a závislostní chování u osob se získaným tělesným postižením

CÍSAŘOVÁ, I., SVĚCENÁ, K.

Univerzita Karlova, 1. lékařská fakulta a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze, Klinika adiktologie

Citace | CÍSAŘOVÁ, I., SVĚCENÁ, K. Užívání návykových látek a závislostní chování u osob se získaným tělesným postižením. *Adiktol. prevent. léčeb. praxi.* 2023; **6**(1); 32–41; <https://doi.org/10.35198/APLP/2023-001-0003>.

Východiska | Lidé s tělesným postižením jsou často opomíjenou skupinou, přestože se jedná o jedince ohrožené mnoha rizikovými faktory, které mohou hrát roli při vzniku závislostních problémů. **Cíl** | Zmapovat užívání návykových látek a závislostní chování u osob se získaným tělesným postižením. **Metody** | Bylo provedeno online dotazníkové šetření mezi klienty organizací věnujících se pomoci osobám s tělesným postižením. Dále byl dotazník publikován na několika tematicky relevantních webech a skupinách na sociálních sítích. **Soubor** | Výzkumný soubor tvoří 102 respondentů se získaným tělesným postižením starších 18 let, z toho 51 % mužů. **Výsledky** | Podle dotazníku AUDIT je 88,2 % respondentů abstinujících, anebo užívají alkohol s nízkým rizikem. Současných kuřáků je 31,4 % respondentů – u 43,8 % z nich se dle Fagerströмова

testu nikotinové závislosti jedná o žádnou nebo velmi malou závislost. Nejužívanější nelegální látkou je konopí, které někdy v životě užilo 54,9 % respondentů. Čtyři a více hodin denně na internetu tráví 43,1 % respondentů ve všední dny, 35,3 % o víkendu. Hraním her jednu a/nebo více hodin denně ve všední dny tráví 29,4 % respondentů, 28,4 % o víkendu. Nejhranější hazardní hrou v kamenné provozovně jsou číselné loterie a stírací losy, ty někdy v životě hrálo 46,1 % respondentů, online číselné loterie 20,6 %. Podle Lie/bet škály spadá do rizika v souvislosti s hazardním hraním dokonce 9,8 % respondentů. **Závěr** | Výzkum přináší nové poznatky ohledně adiktologické problematiky ve skupině osob se získaným tělesným postižením. Zároveň tím poukazuje na potřebu dostupnosti adiktologické péče, která je v současnosti nedostatečná.

Klíčová slova | Tělesné postižení – Užívání návykových látek – Závislostní chování – Dotazníková studie – Získané postižení

Došlo do redakce | 19. prosince 2022

Přijato k tisku | 22. března 2023

Grantová podpora | Článek byl napsán v rámci Specifického vysokoškolského výzkumu, č. grantu: 260500.

Korespondující autor | Bc. Ivana Císařová, Uhelná Příbram 59, 582 45 Uhelná Příbram

cisarovaiv@gmail.com

1 ÚVOD

V České republice i v zahraničí se adiktologickou tematikou u skupiny osob s tělesným postižením zabývá velmi malé množství výzkumů, přestože se jedná o poměrně závažné a problematické téma. Nejméně pramenů se zabývá problematikou závislostního chování ve vztahu k používání digitálních technologií a hazardnímu hráčství – zde je výzkum v této populaci teprve v úplných počátcích.

V případech tělesného postižení se jedná o „vady pohybového a nosného ústrojí, tj. kostí, kloubů, šlach i svalů a cévního zásobení, jakož i poškození nebo poruchy nervového ústrojí, jestliže se projevují porušenou hybností“ (Vítková, 2006, s. 39). Skupina osob s tělesným postižením je velmi rozmanitá. Dle doby vzniku však můžeme v základu tělesné postižení rozdělit na dvě kategorie – vrozené (a dědičné) a získané během života (Vítková, 2019). V České republice bylo v roce 2018 dle Výběrového šetření osob se zdravotním postižením (Český statistický úřad, 2019) přibližně 13 % osob se zdravotním postižením. Co se týká osob se specificky pohybovým/tělesným postižením (samostatným či kombinovaným s jiným typem postižení) těch bylo přibližně 830 tisíc – z toho byla naprostá většina jedinců se získaným tělesným postižením vzniklým úrazem či onemocněním. Jeden zdravotní problém ovšem často zároveň zasahuje do více oblastí. Postižení se tak může projevovat například v pohybové/tělesné oblasti a zároveň také v oblasti vnitřních orgánů a kůže.

Podle některých autorů, kteří se tematikou užívání návykových látek v této populaci zabývali, je užívání u osob se zdravotním postižením na podstatně vyšší úrovni oproti běžné populaci (Glazier a Kling, 2013; Casseus et al., 2021; Czeisler et al., 2021). Existuje také množství rizikových faktorů, které se u této skupiny osob mohou podílet na vzniku problémů s užíváním návykových látek. Těmi jsou například bolest, deprese, sociální izolace, nezaměstnanost, omezené vzdělání, nízký socioekonomický status či chronické zdravotní problémy (Substance Abuse and Mental Health Services Administration, 2011).

Zneužívání legálních i nelegálních návykových látek může mít negativní vliv na jedince z hlediska zdraví a kvality života. Mimo jiné může u osob se zdravotním postižením ovlivnit proces rehabilitace, účinnost léčby a vést k různým zdravotním komplikacím (SAMHSA, 2011; Tétrault a Courtois, 2014), dále může interagovat s předepsanými léky či přispívat k sociální izolaci (SAMHSA, 2011). Tétrault a Courtois (2014) zmiňují, že během období rehabilitace je u jedinců s poškozením páteře zlepšení fyzických a psychických schopností výraznější u těch z nich, kteří od návykových látek abstinují.

Lidé se zdravotním postižením, kteří mají zájem o adiktologickou péči, však mnohdy čelí architektonickým překážkám, jež jim mohou bránit v přístupu do adiktologických zařízení. Překážky ale existují i z hlediska samotných programů, které nejsou uzpůsobené jejich spe-

cifickým potřebám a omezením, což daným jedincům znemožňuje se jich zúčastnit (Horáková, 2013).

Cílem článku bylo zmapovat užívání návykových látek a závislostní chování u osob se získaným tělesným postižením.

2 METODY

Bylo provedeno online dotazníkové šetření v platformě Survio.com mezi osobami s tělesným postižením získaným během života, které byly v době sběru dat starší 18 let. Dotazník byl rozložen do několika částí na základě zkoumané návykové látky a závislostního chování a všechny jeho otázky byly uzavřené – až na otázku, kde respondenti měli uvádět svůj věk a kde měli definovat své získané tělesné postižení.

V úvodu obsahoval dotazník otázky zabývající se sociodemografickými charakteristikami respondentů a specifiky jejich získaného tělesného postižení. Poté byl složen mimo jiné z testu pro identifikaci poruch způsobených užíváním alkoholu – AUDIT (Babor et al., 2001), a dále obsahoval baterii otázek zaměřenou na kouření včetně Fagerströмова testu nikotinové závislosti – FTND (Heatherton et al., 1991). Byla zkoumána také prevalence užívání nelegálních návykových látek. Dále byly otázky zaměřené na trávení času na internetu a hraním her. Poslední část dotazníku se týkala hazardního hráčství a obsahovala také Lie/bet screeningový dotazník (Johnson et al., 1997) k odhadu možného problémového hráčství.

Dotazník byl elektronicky distribuován dvěma z patnácti oslovených organizací na e-maily jejich klientů – jedna z organizací se zaměřuje na pomoc osobám se získaným poškozením mozku a druhá poskytuje služby osobám se sníženou soběstačností z důvodu tělesného postižení, interního onemocnění či věku. Dále byl publikován na třech webových stránkách zaměřujících se na tematiku zdravotního postižení, na facebookových skupinách se stejným zaměřením a také na Twitteru. Také bylo přímo e-mailem osloveno šest klientů jedné organizace, která odkazovala na jejich veřejně publikované kontakty. Sběr dat probíhal v období od konce ledna 2021 do počátku května 2021. Celkem bylo sebráno 104 vyplněných dotazníků, ze kterých však 2 byly vyloučeny – respondenti v nich definovali své tělesné postižení jako vrozené. Dále byla tedy zpracována data ze 102 dotazníků, a to v programu Microsoft Excel a TIBCO Statistica 13.

Dotazníkové šetření bylo realizováno jako praktická součást bakalářské práce *Užívání návykových látek a závislostní chování u osob se získaným tělesným postižením: dotazníkové šetření* (Císařová, 2021) na Klinice adiktologie 1. LF UK a VFN v Praze, pro jejíž zpracování nebyl vyžadován předchozí souhlas etické komise. Respondenti byli v úvodu dotazníku informováni průvodním textem o jeho účelu a etických aspektech šetření. Jejich účast byla dobrovolná, oslovení jedinci měli možnost dotazník nevyplnit a rovněž z jeho vyplňování v průběhu odstoupit. Byla

zachována anonymita z hlediska sesbíraných dat. Respondenti odesláním dotazníku vyjádřili souhlas s účastí v dotazníkovém šetření.

3 VÝSLEDKY

3.1 Charakteristiky respondentů a aspekty jejich získaného tělesného postižení

Z celkového počtu 102 respondentů bylo 52 mužů (51 %) a 50 žen (49 %). Nejvíce respondentů (26,5 %) spadalo do věkové kategorie 25–34 let. Druhou nejpočetnější věkovou kategorií bylo rozmezí 35–44 let (25,5 %). Do věkové kategorie 45–54 let spadalo 20,6 % respondentů, do rozmezí 55–64 let 13,7 % respondentů a do kategorie 18–24 let 10,8 %. Nejméně zastoupená skupina byla v rozmezí 65 a více let (2,9 %). Průměrný věk respondentů byl 39,8 let.

Z hlediska pracovního statusu bylo nejvíce (40,2 %) respondentů nezaměstnaných. Mezi zaměstnané se zařadilo 37,3 % a mezi osoby samostatně výdělečně činné 6,9 %. Studentů bylo z celkového počtu respondentů 15,7 %.

Nejvíce respondentů má z hlediska nejvyššího dosaženého vzdělání ukončené středoškolské vzdělání s maturitou (37,3 %) a středoškolské vzdělání bez maturity (26,5 %). Vysokoškolské vzdělání udává 21,6 % respondentů, základní vzdělání 9,8 % a vyšší odborné 4,9 %.

Ve výzkumu bylo zkoumáno i zastoupení respondentů z hlediska krajů. Nejvíce respondentů označilo za své bydliště hlavní město Prahu (22,5 %), Jihomoravský kraj (17,6 %), Středočeský kraj (12,7 %) a Moravskoslezský kraj (9,8 %). Dále se dle procentuálního zastoupení řadí Zlínský a Pardubický kraj (shodně 5,9 %), Jihočeský, Plzeňský a Kraj Vysočina (shodně 4,9 %), Olomoucký a Královéhradecký (shodně 3,9 %), Karlovarský kraj (2 %) a Liberecký kraj (1 %). Neúčastnil se žádný respondent z Ústeckého kraje.

Respondenti upřesnili, o jaké získané tělesné postižení se v jejich případě jedná, výběrem z několika možných odpovědí. Nejčastěji definovali své tělesné postižení jako amputaci na jedné dolní končetině (20,6 %), úplné nebo částečné ochrnutí všech čtyř končetin (19,6 %), ochrnutí dvou končetin (17,6 %) a jako deformaci (11,8 %). V menší míře bylo definováno ochrnutí končetin na stejné straně těla (5,9 %), ochrnutí jedné končetiny (4,9 %), ochrnutí tří končetin (2,9 %), obrna periferních nervů (2,9 %) a amputace na obou dolních končetinách (2 %). Ti, kterým nevyhovovaly předdefinované možnosti odpovědi, mohli definovat vlastní odpověď. Učinilo tak 11,8 % respondentů a zmiňovali například psoriatickou artritidu, samovolné pohyby společně se špatnou koordinací pohybu anebo menší sílu v pravé ruce.

Naprostá většina respondentů (66,7 %) udává, že jejich získané tělesné postižení vzniklo před více než čtyřmi

lety. Z hlediska prognózy vývoje jejich tělesného postižení 62,7 % respondentů očekává, že se jejich tělesné postižení postupem času nebude příliš měnit a 31,4 % očekává zhoršení.

3.2 Výsledky užívání psychoaktivních látek

3.2.1 Alkohol

Pro odhalení míry závažnosti užívání alkoholu byl do dotazníku zakomponován screeningový dotazník AUDIT (*tabulka 1*), který se skládá z 10 otázek týkajících se nedávného užívání alkoholu, symptomů možné závislosti na alkoholu a problémů souvisejících s alkoholem. Respondent, který v první otázce AUDIT uvedl, že nepije vůbec, vyplňoval dále ohledně alkoholu pouze otázku devátou a desátou. Tyto dvě poslední otázky mohou indikovat problémy s užíváním alkoholu v minulosti. Ke každé otázce dotazníku AUDIT lze zvolit odpověď, jež je bodově ohodnocena v rozmezí od nuly do čtyř bodů. Součet bodů ze všech otázek tvoří konečné bodové skóre.

V kategorii abstinence nebo pití alkoholu s nízkým rizikem (0 až 7 bodů) se pohybuje dle dotazníku AUDIT naprostá většina respondentů (88,2 %). Do oblasti rizikového užívání alkoholu (8 až 15 bodů) se řadí 8,8 % respondentů a do kategorie užívání alkoholu s vysokým rizikem (škodlivé užívání – 15 až 19 bodů) se řadí 2 % jedinců. Jeden respondent (1 %) získal více než 20 bodů, specificky 26 bodů, což indikuje možnou závislost na alkoholu.

Analýza dat dále ukázala, že skóre dotazníku AUDIT bylo pro jedince s očekáváním pozitivní prognózy vývoje svého tělesného postižení významně nižší oproti jedincům bez pozitivního očekávání. Dalšími poznatky je, že se v kategoriích 18–24 let a 65 a více let vyskytlo vyšší procentuální zastoupení jedinců skórující 8 a více bodů v dotazníku AUDIT oproti ostatním kategoriím. V kategorii současných studentů tak skórovala čtvrtina respondentů.

3.2.2 Kouření

Ve zkoumaném vzorku respondentů byla naprostá většina (68,6 %, 70 respondentů) nekuřáků, z toho 36 mužů a 34 žen. Denně nebo téměř denně tabák užívalo 18,6 % respondentů, jednou nebo několikrát za měsíc 4,9 % a jednou nebo několikrát za týden 7,8 %.

Fagerströmův test závislosti na nikotinu tedy vyplnilo pouze 32 respondentů kuřáků (*tabulka 2*). Otázky se čtyřmi možnostmi odpovědi byly hodnoceny bodovou škálou od tří do nuly bodů a otázky se dvěma možnostmi odpovědi bodovou škálou od jedné do nuly bodů.

Nejvíce kuřáků (43,8 %) se nacházelo v rozhraní 0 až 1 bodů, kdy se podle testu jedná o žádnou nebo velmi malou závislost. V rozhraní 2 až 4 bodů, což značí již střední závislost na nikotinu, se nacházelo 37,5 %. V rozmezí silné závislosti na nikotinu, 5 až 10 bodů, bylo 18,8 % kuřáků.

otázky	možnosti odpovědí	počet respondentů	podíl respondentů
1. Jak často se napijete nějakého alkoholického nápoje?	nepiji vůbec	29	28,4 %
	jednou měsíčně nebo méně často	26	25,5 %
	2x–4x měsíčně	26	25,5 %
	2x–3x týdně	15	14,7 %
	4x nebo vícekrát týdně	6	5,9 %
2. Kolik sklenic alkoholického nápoje si dáte v typický den, kdy něco pijete?	1 nebo 2	54	74,0 %
	3 nebo 4	13	17,8 %
	5 nebo 6	4	5,5 %
	7 nebo 8	2	2,7 %
	10 nebo více	0	0 %
3. Jak často vypijete šest nebo více sklenic alkoholického nápoje při jedné příležitosti?	nikdy	42	57,5 %
	méně než jednou měsíčně	25	34,2 %
	každý měsíc	3	4,1 %
	každý týden	3	4,1 %
	denně nebo téměř denně	0	0 %
4. Jak často během posledního roku jste zjistil(a), že nejste schopen/schopna přestat pít, jakmile začnete?	nikdy	61	83,6 %
	méně než jednou měsíčně	9	12,3 %
	každý měsíc	2	2,7 %
	každý týden	0	0 %
	denně nebo téměř denně	1	1,4 %
5. Jak často během posledního roku jste nebyl(a) kvůli pití schopen/schopna udělat to, co se od vás normálně očekávalo?	nikdy	48	65,8 %
	méně než jednou měsíčně	17	23,3 %
	každý měsíc	3	4,1 %
	každý týden	3	4,1 %
	denně nebo téměř denně	2	2,7 %
6. Jak často během posledního roku jste se potřeboval(a) napít hned ráno, abyste se dostal(a) hned do formy po nadměrném pití předešlý den?	nikdy	70	95,9 %
	méně než jednou měsíčně	3	4,1 %
	každý měsíc	0	0 %
	každý týden	0	0 %
	denně nebo téměř denně	0	0 %
7. Jak často jste měl(a) během posledního roku pocitu viny nebo výčitky svědomí kvůli pití?	nikdy	56	76,7 %
	méně než jednou měsíčně	14	19,2 %
	každý měsíc	1	1,4 %
	každý týden	1	1,4 %
	denně nebo téměř denně	1	1,4 %
8. Jak často se během posledního roku stalo, že jste si nebyl(a) schopen/schopna vzpomenout, co se stalo předešlý den, protože jste pil(a)?	nikdy	60	82,2 %
	méně než jednou měsíčně	12	16,4 %
	každý měsíc	1	1,4 %
	každý týden	0	0 %
	denně nebo téměř denně	0	0 %
9. Utrpěl jste někdy vy nebo někdo jiný úraz v důsledku vašeho pití?	ne	88	86,3 %
	ano, ale ne v posledním roce	12	11,8 %
	ano, během posledního roku	2	2,0 %
10. Měl někdo z vašich příbuzných nebo přátel výhrady kvůli vašemu pití nebo Vám doporučoval s pitím přestat?	ne	89	87,3 %
	ano, ale ne v posledním roce	9	8,8 %
	ano, během posledního roku	4	3,9 %

Tabulka 1 | AUDIT (n=102 pro otázku 1, 9 a 10; n=73 pro otázky 2–8)

otázky	možnosti odpovědí	počet respondentů	podíl respondentů
1. Jak brzy po probuzení si zapálíte svou první cigaretu?	do 5 minut	4	12,5 %
	za 6–30 minut	6	18,8 %
	za 31–60 minut	6	18,8 %
	po 60 minutách nebo později	16	50 %
2. Je pro Vás obtížné nekouřit v místech, kde není kouření dovoleno?	ano	1	3,1 %
	ne	31	96,9 %
3. Kterou cigaretu byste nerad(a) postrádal(a)?	první ráno	15	46,9 %
	kteroukoliv jinou	17	53,1 %
4. Kolik cigaret denně průměrně kouříte?	0–10	23	71,9 %
	11–20	7	21,9 %
	21–30	2	6,3 %
	31 a více	0	0 %
5. Kouříte častěji během dopoledne?	ano	8	25 %
	ne	24	75 %
6. Kouříte, i když jste nemocný/nemocná a upoután(a) na lůžko?	ano	6	18,8 %
	ne	26	81,3 %

Tabulka 2 | Fagerströmův test závislosti na nikotinu (n=32)

Vyšší procentuální zastoupení jedinců se střední nebo silnou závislostí bylo oproti ostatním věkovým kategoriím zaznamenáno ve věkové kategorii 55–64 let a také 65 a více let (tam bylo kuřáků se střední nebo silnou závislostí dokonce 100 % z celkového počtu respondentů v dané věkové skupině). V kategorii nezaměstnaných byla jedinců se střední nebo silnou závislostí téměř třetina (u zaměstnaných pouhých cca 13 %).

3.2.3 Nelegální návykové látky

Z hlediska užívání nelegálních návykových látek jsou ve výzkumném souboru konopné látky jednoznačně nejčastěji užívanou látkou (*tabulka 3*). Někdy v životě je užito 54,9 % respondentů, v posledním roce 14,7 % a v posledním měsíci 8,8 %. Mezi další častěji užívané látky během života (ale i za poslední rok) patří léky bez předpisu se se-

typ návykové látky	užili někdy v životě	užili posledních 12 měsících	užili v posledních 30 dnech	neužili nikdy
konopné látky	56 (54,9 %)	15 (14,7 %)	9 (8,8 %)	46 (45,1 %)
extáze	11 (10,8 %)	4 (3,9 %)	0	91 (89,2 %)
pervitin nebo amfetaminy	8 (7,8 %)	1 (1,0 %)	1 (1,0 %)	94 (92,2 %)
kokain	9 (8,8 %)	2 (2,0 %)	1 (1,0 %)	93 (91,2 %)
heroin	1 (1,0 %)	0	0	101 (99,0 %)
jiné opioidy (metadon, buprenorfin, fentanyl bez lékařského předpisu, ...)	4 (3,9 %)	0	0	98 (96,1 %)
LSD	8 (7,8 %)	2 (2,0 %)	0	94 (92,2 %)
halucinogenní houby	10 (9,8 %)	3 (2,9 %)	1 (1,0 %)	92 (90,2 %)
ketamin, poppers nebo GHB/GBL	2 (2,0 %)	0	0	100 (98,0 %)
těkavé látky (toluen, rajský plyn, ...)	4 (3,9 %)	1 (1,0 %)	1 (1,0 %)	98 (96,1 %)
nové psychoaktivní látky (fenetylaminy, piperaziny, katinony, ...)	0	0	0	102 (100 %)
anabolické steroidy	2 (2,0 %)	0	0	100 (98,0 %)
léky bez předpisu (sedativa, hypnotika, opioidní analgetika, ...)	26 (25,5 %)	8 (7,8 %)	2 (2,0 %)	76 (74,5 %)

Tabulka 3 | Počet a procentuální zastoupení respondentů podle užití návykové látky (n=102)

dativním a hypnotickým účinkem a/nebo léky s obsahem opioidů užívaných proti bolesti (25,5 %), extáze (10,8 %) či halucinogenní houby (9,8 %).

V nejmladší věkové kategorii 18–24 let je oproti ostatním věkovým kategoriím vyšší procentuální zastoupení uživatelů konopných látek v posledním roce. V nejstarší věkové kategorii však naopak konopné látky neužil nikdy v životě žádný z respondentů. V kategorii studentů užila konopné látky v posledním měsíci dokonce čtvrtina respondentů.

3.3 Výsledky používání digitálních technologií a hazardní hráčství

U otázek ohledně digitálních technologií byl hlavní fokus na používání internetu a hraní digitálních her o víkendů a ve všední dny (*tabulka 4*). Z šetření vyplynulo, že čtyři a více hodin denně na internetu trávilo 43,1 % respondentů ve všední dny a 35,3 % o víkendů. Jednu a/nebo více hodin denně trávilo hraním her 29,4 % respondentů ve všední dny a 28,4 % o víkendů. Ačkoliv otázka ohledně používání internetu nebyla přímo specifikovaná na trávení času na internetu ve volném čase, analýzou nebyla prokázána závislost mezi časem stráveným na internetu a pracovním statutem.

V šetření bylo dále sledováno hraní hazardních her v kamenných provozovnách a na internetu (*tabulka 5*, *tabulka 6*). Číselné loterie a stírací losy tvoří kategorii hazardních her, kterou ze všech her v kamenné provozovně někdy v životě hrálo nejvíce respondentů (46,1 %). Dále někdy v životě zde vyzkoušelo technické hry typu automaty 20,6 %, kurzové sázky 16,7 %, jiné technické hry než automaty 12,7 %, živé hry v kasinu 11,8 % a live sázky 5,9 % respondentů. Z hlediska aktuálního hraní v posledním roce jednoznačně dominují číselné loterie a stírací

losy, které v kamenné provozovně hrálo 17,6 % respondentů, z čehož většina je hrála i v posledním měsíci.

Co se týká hraní číselných loterií online, těch se zúčastnilo někdy v životě 20,6 % respondentů. Hry jako poker, ruletu, karty a jiné kasinové hry online hrálo 8,8 % respondentů, kurzové sázky 7,8 %, technické hry typu automaty 6,9 % a live sázky 4,9 %. Aktuálně v posledním roce hrálo číselné loterie 6,9 % respondentů a většina z nich je hrála i v posledním měsíci.

Dále byla v dotazníku obsažená Lie/bet škála pro testování problémového hráčství. Podle ní do kategorie mírného rizika v souvislosti s hraním hazardních her spadalo 7,8 % jedinců a do kategorie vysokého rizika 1,9 %. Vyšší procentuální zastoupení hráčů v riziku v souvislosti s hazardním hraním bylo v kategorii jedinců pracujících na OSVČ oproti ostatním kategoriím. V riziku byla více než čtvrtina respondentů pracujících na OSVČ.

4 DISKUSE

Cílem dotazníkového šetření bylo zmapovat užívání návykových látek a závislostní chování u osob se získaným tělesným postižením, které jsou starší 18 let. K tomu posloužil rozsáhlý dotazník obsahující několik částí zaměřených na užívání legálních i nelegálních návykových látek a závislostní chování.

Podle výsledků dotazníkového šetření se do kategorie rizikového/škodlivého užívání alkoholu včetně případu možné závislosti řadí 11,8 % respondentů. Při porovnání s obecnou populací, kde do kategorie rizika spadá 16,9–18,9 % dospělých osob v ČR (Mravčík et al., 2021a), můžeme říci, že ve výzkumném souboru osob se získaným tělesným postižením je výrazně menší zastoupení rizikových uživatelů alkoholu. To může být vysvětleno

	strávený čas	ve všední dny	o víkendů
na internetu	netrávím čas na internetu	2 (2,0 %)	3 (2,9 %)
	půl hodiny nebo méně	9 (8,8 %)	12 (11,8 %)
	asi 1 hodinu	12 (11,8 %)	17 (16,7 %)
	asi 2–3 hodiny	35 (34,3 %)	34 (33,3 %)
	asi 4–5 hodin	20 (19,6 %)	15 (14,7 %)
	6 hodin nebo více	24 (23,5 %)	21 (20,6 %)
	celkem	102 (100 %)	102 (100 %)
hraním počítačových/ mobilních her	nehrají počítačové ani mobilní hry	53 (52,0 %)	54 (52,9 %)
	méně než 15 minut	6 (5,9 %)	8 (7,8 %)
	asi půl hodiny	13 (12,7 %)	11 (10,8 %)
	asi 1 hodinu	14 (13,7 %)	9 (8,8 %)
	asi 1–2 hodiny	6 (5,9 %)	7 (6,9 %)
	více než 2 hodiny	10 (9,8 %)	13 (12,7 %)
	celkem	102 (100 %)	102 (100 %)

Tabulka 4 | Rozložení respondentů dle času stráveného denně na internetu a hraním her ve všední dny a o víkendů

typ hry v kamenné provozovně	hráli někdy v životě	hráli v posledních 12 měsících	hráli v posledních 30 dnech	nehráli nikdy
číselné loterie a stírací losy (Sportka, Lotto, Šťastných 10, ...)	47 (46,1 %)	18 (17,6 %)	10 (9,8 %)	55 (53,9 %)
technické hry typu automaty	21 (20,6 %)	1 (1,0 %)	1 (1,0 %)	81 (79,4 %)
jiné technické hry	13 (12,7 %)	1 (1,0 %)	1 (1,0 %)	89 (87,3 %)
kurzové sázky v sázkových kancelářích uzavřené před zahájením události	17 (16,7 %)	5 (4,9 %)	1 (1,0 %)	85 (83,3 %)
live sázky v sázkových kancelářích uzavřené v průběhu utkání	6 (5,9 %)	1 (1,0 %)	0	96 (94,1 %)
živé hry v kasinu (ruleta, karetní hry, ...)	12 (11,8 %)	0	0	90 (88,2 %)

Tabulka 5 | Počet a procentuální zastoupení respondentů podle typu hrané hry v kamenné provozovně

typ hry online	hráli někdy v životě	hráli v posledních 12 měsících	hráli v posledních 30 dnech	nehráli nikdy
číselné loterie (Euromillions, iLotto, ...)	21 (20,6 %)	7 (6,9 %)	6 (5,9 %)	81 (79,4 %)
technické hry typu automaty	7 (6,9 %)	2 (2,0 %)	2 (2,0 %)	95 (93,1 %)
poker, ruleta, karty, kasinové hry	9 (8,8 %)	1 (1,0 %)	0	93 (91,2 %)
kurzové sázky uzavřené před zahájením události	8 (7,8 %)	4 (3,9 %)	2 (2,0 %)	94 (92,2 %)
live sázky uzavřené v průběhu utkání	5 (4,9 %)	4 (3,9 %)	1 (1,0 %)	97 (95,1 %)

Tabulka 6 | Počet a procentuální zastoupení respondentů podle typu hrané hry online

například kontraindikací na základě interakcí s některými léčivými, jejichž užívání souvisí se samotným tělesným postižením respondenta. Co se dále týká srovnání se zahraničními výzkumy, některé naznačují vyšší míru užívání alkoholu v populaci osob se zdravotním (tělesným) postižením (Davis et al., 2018; Czeisler et al., 2021), jiné zase opak (Glazier a Kling, 2013; Yu et al., 2008). Nesoulad může být způsoben výraznými rozdílnostmi ve zkoumaných populacích osob se zdravotním postižením.

Z hlediska kouření se ve výzkumném souboru nacházelo 31,4 % osob, které kouřily alespoň jednou v posledním měsíci, a v tom 18,6 % denních nebo téměř denních kuřáků, což je v souladu i s výzkumy v obecné populaci (Chomynová et al., 2022a). Výsledky zahraničních autorů se liší v závislosti na specifickém druhu zdravotního postižení, avšak výzkumy naznačují spíše stejnou až vyšší míru prevalence u osob se zdravotním postižením v porovnání s běžnou populací (Jarrett a Pignataro, 2013; Yu et al., 2008; Glazier a Kling, 2013).

Co se ovšem týká nelegálních návykových látek, prevalence užívání konopných látek je výrazně vyšší ve skupině osob se získaným tělesným postižením oproti obecné populaci, kterou zkoumal *Národní výzkum užívání návykových látek 2020* (Mravčík et al., 2021b). Z hlediska celoživotní prevalence se jedná o 54,9 % oproti 23,8 %, v posledním roce 14,7 % oproti 8,6 % a v posledním měsíci 8,8 % oproti 5,2 %. Nejedná se ovšem o výjimku, jelikož respondenti se získaným tělesným postižením vykazují vyšší celoživotní prevalenci užívání většiny dalších zkoumaných drog. Užití těchto drog v období posledního roku a měsíce jsou však spíše výjimečné. Vyšší míra konzumentů konopných látek ve výzkumném vzorku by mohla být zapříčiněná samoléčbou za účelem zmírnění svých fyzických obtíží. Léky se sedativním a hypnotickým účinkem a/nebo léky s obsahem opioidů užívané proti bolesti jsou však v porovnání se studií *Prevalence užívání drog v populaci ČR 2020* (Mravčík et al., 2021c) užívané ve stejné míře jako v obecné populaci. Vyšší míru užívání nelegálních návykových látek mezi osobami se zdravotním postižením oproti běžné populaci také sledují někteří zahraniční autoři (Casseus et al., 2021; Glazier a Kling, 2013; Reif et al., 2022)

Pokud se zaměříme na používání internetu, čtyři a více hodin denně ve všední dny na internetu trávilo 43,1 % respondentů a o víkendu 35,3 %. To je oproti obecné populaci v *Národním výzkumu 2020* (Chomynová et al., 2022b) násobně více (17,0 % ve všední dny, 23,0 % o víkendu). Ovlivnění zde mohlo nastat vlivem pandemie a omezenými možnostmi pro trávení volného času. Hraní her se

také věnují osoby ve výzkumném vzorku více, týká se to téměř poloviny respondentů, přičemž v obecné populaci hraje téměř čtvrtina lidí (Chomynová et al., 2022b). Autorka Martínez (2015), která se zaměřila na používání internetu v zahraničí, poukazuje na excesivnější využívání internetu u jedinců se zdravotním (hlavně motorickým) postižením oproti jedincům bez postižení, což je v souladu i s naším výzkumem.

Co se týká hazardních her, nejčastěji bývá udávána zkušenost s hraním loterií a stíracích losů. S ní mělo zkušenost v kamenné provozovně v posledním roce 17,6 % respondentů, což je na stejné úrovni jako v obecné populaci dotazované F2F v *Národním výzkumu 2020* (Mravčík et al., 2021d). To se ovšem netýká online prostředí, tam ve hraní loterií v posledním roce výrazně převažují hráči ve skupině osob se získaným tělesným postižením 6,9 % oproti 1,1 % hráčům v obecné populaci.

Varovnou zprávu ovšem představují výsledky screeningové Lie/bet škály, podle které do kategorie rizika v souvislosti s hraním hazardních her spadalo 9,8 % jedinců se získaným tělesným postižením. Oproti tomu se v obecné populaci vyskytuje pouze 2,4 % jedinců v riziku (Mravčík et al., 2021d), což je čtyřnásobně méně než ve výzkumném souboru.

4.1 Limitace studie

Metody sběru dat byly omezené pouze na online dotazník kvůli probíhající pandemii Covid-19. To však znemožnilo účast v dotazníkovém šetření těm, kteří se nepohybují v prostředí internetu. Tato limitace mohla nejvíce ovlivnit v účasti skupinu osob ve věku nad 65 let, jelikož podíl těch, kteří v této věkové kategorii podle Českého statistického úřadu v roce 2021 používali internet, byl pouze 43 % (Český statistický úřad, 2021). Právě ale v této věkové skupině je zastoupení osob s tělesným/pohybovým postižením největší (Český statistický úřad, 2019), což se ovšem nepromítlo do výzkumného souboru v našem šetření, kde byla tato věková skupina zastoupena nejméně. Dalšími limitovanými osobami mohly být také ty s tělesným postižením v kombinaci s mentálním postižením anebo také skupina osob s těžkým tělesným postižením. V neposlední řadě je nutné upozornit na značnou heterogenitu zkoumané skupiny. Na základě toho tedy nelze získaná data generalizovat na celou populaci osob se získaným tělesným postižením.

5 ZÁVĚR

Výzkum byl zaměřen na zmapování užívání legálních i nelegálních návykových látek a závislostní chování ve skupině osob se získaným tělesným postižením. Ačkoliv je většina respondentů nekuřáků a z hlediska konzumace alkoholu se řadí do kategorie abstinentů anebo uživatelů alkoholu s nízkým rizikem, výsledky šetření poukazují na relativně vysokou míru užívání nelegálních návykových látek. Významnou oblastí výzkumu se jeví také zaměření na používání digitálních technologií a hraní hazardních her, kde je ve zkoumané skupině patrná vysoká míra používání internetu, hraní her, ale také velké množství respondentů spadajících do kategorie osob v riziku v souvislosti s hraním hazardních her. Takové výsledky jasně ukazují na důležitost a potřebu toho, aby jedincům s tělesným či jiným zdravotním postižením nebyl zneemožněn přístup do adiktologických služeb a programů, které mohou být naprosto zásadní pro vypořádání se s možnými adiktologickými problémy.

Role autorů | První autorka, IC, navrhla podobu výzkumu a provedla sběr a analýzu dat, druhá autorka, KS, vedla celý výzkumný proces. Obě autorky přispěly ke vzniku článku a schválily jeho konečnou podobu.

Konflikt zájmů | Bez konfliktu zájmů.

Poděkování | První autorka děkuje všem, kteří se podíleli na distribuci dotazníků, a respondentům, kteří se zúčastnili výzkumu.

LITERATURA / REFERENCES

- BABOR, Thomas F., John C. HIGGINS-BIDDLE, John B. SAUNDERS a Maristela G. MONTEIRO. *AUDIT : the Alcohol Use Disorders Identification Test: guidelines for use in primary health care* (2). Geneva: World Health Organization, 2001.
- CASSEUS, Myriam, Bernadette WEST, Judith M. GRABER, Olivia WACKOWSKI, James M. COONEY a Heather S. LEE. Disparities in illicit drug use and disability status among a nationally representative sample of U.S. college students. *Disability and Health Journal* [online]. 2021, **14**(1), 100949. ISSN 1876-7583. Dostupné z: doi:10.1016/j.dhjo.2020.100949.
- CÍSAŘOVÁ, Ivana, 2021. *Užívání návykových látek a závislostní chování u osob se získaným tělesným postižením: dotazníkové šetření*. [online]. Praha: Univerzita Karlova, 2021. [vid. 2022-10-10]. Bakalářská práce. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/147764>.
- CZEISLER, Mark É., Amy BOARD, JoAnn M. THIERRY, Charles A. CZEISLER, Shantha M. W. RAJARATNAM, Mark E. HOWARD a Kristie E. N. CLARKE. *Mental health and substance use among adults with disabilities during the COVID-19 pandemic — United States, February–March 2021*. 2021, **70**(34), 8.
- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Výběrové šetření osob se zdravotním postižením v roce 2018* [online]. Praha: ČSÚ [vid. 2022-10-10], 2019. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/vyberove-setreni-osob-se-zdravotnim-postizenim-2018>.
- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Využívání informačních a komunikačních technologií v domácnostech a mezi osobami za období 2021* [online]. Praha: ČSÚ [vid. 2022-10-10], 2021. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/vyuzivani-informacnich-a-komunikacnich-technologieji-v-domacnostech-a-mezijednotlivci-2021>.
- DAVIS, Janice F., Yue CAO a James S. KRAUS. Changes in alcohol use after the onset of spinal cord injury. *The Journal of Spinal Cord Medicine* [online]. 2018, **41**(2), 230–237. ISSN 1079-0268. Dostupné z: doi:10.1080/10790268.2017.1319996.
- GLAZIER, Raymond E. a Ryan N. KLING. Recent trends in substance abuse among persons with disabilities compared to that of persons without disabilities. *Disability and Health Journal* [online]. 2013, **6**(2), 107–115. ISSN 1936-6574. Dostupné z: doi:10.1016/j.dhjo.2013.01.007.
- HEATHERTON, T. F., L. T. KOZLOWSKI, R. C. FRECKER a K. O. FAGERSTRÖM. The Fagerström Test for nicotine dependence: A revision of the Fagerström Tolerance Questionnaire. *British Journal of Addiction* [online]. 1991, **86**(9), 1119–1127. ISSN 0952-0481. Dostupné z: doi:10.1111/j.1360-0443.1991.tb01879.x.
- HORÁKOVÁ, Dominika. *Výskyt a souvislosti užívání alkoholu u osob po poškození míchy* [online]. Praha: Univerzita Karlova [vid. 2022-10-03], 2013. Bakalářská práce. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/54492>.
- CHOMYNOVÁ, Pavla, Zuzana DVOŘÁKOVÁ, Tereza ČERNÍKOVÁ, Zdeněk ROUS, Kateřina GROHMANNOVÁ, Jan CIBULKA a Eva FRANKOVÁ. *Zpráva o digitálních závislostech v České republice 2022 (Report on Digital Addictions in the Czech Republic 2022)*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2022a. ISBN 978-80-7440-296-8.
- CHOMYNOVÁ, Pavla, Kateřina GROHMANNOVÁ, Barbara JANÍKOVÁ, Zdeněk ROUS, Tereza ČERNÍKOVÁ, Jan CIBULKA a Viktor MRAVČÍK. *Souhrnná zpráva o závislostech v České republice 2021 (Summary Report on Addictions in the Czech Republic 2021)*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2022b. ISBN 978-80-7440-293-7.
- JARRETT, Traci a Rose M. PIGNATARO. Cigarette smoking among college students with disabilities: National College Health Assessment II, Fall 2008–Spring 2009. *Disability and Health Journal* [online]. 2013, **6**(3), 204–212. ISSN 1936-6574. Dostupné z: doi:10.1016/j.dhjo.2013.01.011.
- JOHNSON, E. E., R. HAMER, R. M. NORA, B. TAN, N. EISENSTEIN a C. ENGELHART. The Lie/Bet Questionnaire for screening pathological gamblers. *Psychological Reports* [online]. 1997, **80**(1), 83–88. ISSN 0033-2941. Dostupné z: doi:10.2466/pr0.1997.80.1.83.
- MARTÍNEZ, Raquel S. Disability in young people, increases the risk of excessive internet use? *Health and Addictions*. 2015, **15**(1), 11. ISSN 1578-5319.
- MRAVČÍK, Viktor, Pavla CHOMYNOVÁ, Kateřina GROHMANNOVÁ, Barbara JANÍKOVÁ, Tereza ČERNÍKOVÁ, Zdeněk ROUS, Jan CIBULKA, Eva FRANKOVÁ, Blanka NECHANSKÁ a Hana FIDESOVÁ. *Zpráva o alkoholu v České republice 2021 (Report on Alcohol in the Czech Republic 2021)*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2021a. ISBN 978-80-7440-275-3.
- MRAVČÍK, Viktor, Pavla CHOMYNOVÁ, Kateřina GROHMANNOVÁ, Barbara JANÍKOVÁ, Tereza ČERNÍKOVÁ, Zdeněk ROUS, Jan CIBULKA, Eva FRANKOVÁ, Blanka NECHANSKÁ, Hana FIDESOVÁ a Jiří VOPRAVIL. *Zpráva o nelegálních drogách v České republice 2021 (Report on Illicit Drug Use in the Czech Republic in 2021)*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2021b. ISBN 978-80-7440-274-6.
- MRAVČÍK, Viktor, Pavla CHOMYNOVÁ, Kateřina GROHMANNOVÁ, Barbara JANÍKOVÁ, Zdeněk ROUS, Lucie GROLMUSOVÁ, Eva FRANKOVÁ a Blanka NECHANSKÁ. *Zpráva o problematickém užívání psychoaktivních léků v České republice 2021 (Report on Problematic Psychoactive Medicines Use in the Czech Republic 2021)*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2021c. ISBN 978-80-7440-277-7.
- MRAVČÍK, Viktor, Zdeněk ROUS, Pavla CHOMYNOVÁ, Kateřina GROHMANNOVÁ, Barbara JANÍKOVÁ, Barbara JANÍKOVÁ, Tereza ČERNÍKOVÁ, Jan CIBULKA a Eva FRANKOVÁ. *Zpráva o hazardním hraní v České republice 2021*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2021d. ISBN 978-80-7440-287-6.
- REIF, Sharon, Katherine J. KARRIKER-JAFFE, Anne VALENTINE, Deirdre PATTERSON, Amy A. MERICLE, Rachel Sayko ADAMS a Thomas K. GREENFIELD. Substance use and misuse patterns and disability status in the 2020 US National Alcohol Survey: A contributing role for chronic pain. *Disability and Health Journal* [online]. 2022, **15**(2, Supplement), Disability and Substance Use, Misuse, and Addiction, 101290. ISSN 1936-6574. Dostupné z: doi:10.1016/j.dhjo.2022.101290.
- SUBSTANCE ABUSE AND MENTAL HEALTH SERVICES ADMINISTRATION. Substance use disorders in people with physical and Sensory disabilities. *In Brief* [online]. 2011, **6**(1). Dostupné z: <https://store.samhsa.gov/sites/default/files/d7/priv/sma11-4648.pdf>.
- TÉTRAULT, M. a F. COURTOIS. Use of psychoactive substances in persons with spinal cord injury: A literature review. *Annals of Physical and Rehabilitation Medicine* [online]. 2014, **57**(9), 684–695. ISSN 1877-0657. Dostupné z: doi:10.1016/j.rehab.2014.10.002.
- VÍTKOVÁ, Marie. *Somatopedické aspekty*. Brno: Paido, 2006. ISBN 978-80-7315-134-8.
- VÍTKOVÁ, Marie. *Somatopedie: Distanční studijní text* [online] [vid. 2023-03-10], 2019. ISBN 978-80-7510-340-6. Dostupné z: <https://is.slu.cz/publication/36780/cs/Somatopedie-Distančni-studijni-text/Vitkova>.
- YU, Jennifer, Tracy HUANG a Lynn NEWMAN. *Facts from NLT2: Substance use among young adults with disabilities*. Washington, DC: U.S. Department of Education, 2008.